

It should be noted that the presented in the article periodizations of development of the system of postgraduate education are characterized of certain differences to define the upper and lower limits of the researches, different periods and relevant conceptual and local changes.

This paper summarizes the achievements of historians of pedagogy on which it is concluded that by 1917 there is the origin of the content and forms of teachers training, in the period from 1917 to 1930 - the establishment of the national system of teachers training. The most controversial of the historical and pedagogical research is the period from 1930 to 1991. Particularly, the researchers note in a number of significant changes in the educational system, including postgraduate and advisability of separation on appropriate phases. As for the next period from 1991, based on the analysis of component of postgraduate education process, it is concluded that the national character of postgraduate education in a market economy conditions and its focus on the development of the teacher as a person and as a professional.

Keywords: historical and pedagogical researches, periodization of development of postgraduate education, training, professional development of teachers.

УДК 378

Кохановська О.В.*

ВПЛИВ УРЯДОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ ДІВЧАТ В УКРАЇНІ У ХІХ-ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюється процес урядових перетворень системи жіночої освіти та вплив державних реформ на розвиток природничо-математичної освіти дівчат у ХІХ – початку ХХ століття. Окреслено основні етапи розвитку підготовки дівчат протягом досліджуваного періоду. На основі всебічного опрацювання наявної літературних джерел автором визначено причини, зміст і напрямки діяльності уряду в сфері жіночої освіти (зокрема природничо-математичної) у ХІХ – на початку ХХ століття. Здійснено порівняльний аналіз обсягу навчального навантаження з природничо-математичних дисциплін на різних етапах розвитку жіночої освіти та в різних типах відповідних навчальних закладів.

Ключові слова: урядова політика, реформування, жіноча освіта, природничо-математична освіта.

Сучасні перетворення системи освіти характеризуються не лише модернізацією змісту та впровадженням найновіших досягнень педагогічної науки. Їх фундаментальною основою є також вітчизняний історичний досвід, його демократичні та гуманістичні традиції [2, с. 234]. У цьому сенсі історія становлення та розвитку жіночої освіти в Україні залишається актуальною. Особливо цікавим напрямком є розвиток природничо-математичної освіти дівчат протягом ХІХ – початку ХХ століття, адже саме в цей період відбувалося становлення і розквіт не лише жіночої освіти, а й її фундаментальних складових, одією з яких є знання з природничих і математичних наук.

До висвітлення історії освіти, виокремлення особливостей її розвитку звертається багато дослідників, зокрема Б. Гершунський, Е. Дніпров, Н. Побірченко та ін. В їх працях проаналізовано процеси, пов'язані зі змістом, функціями, принципами та організаційними формами освіти, які розкривають закономірності впливу на освітню галузь державної влади і суспільства, що різною мірою позначалося на її функціонуванні, проведено паралелі з сучасністю. Питанням становлення і розвитку вищої освіти в цілому та природничо-математичної освіти зокрема присвячено дослідження І. Агибової, М. Шута. Чимало науковців присвячують свої праці історичним аспектам жіночої освіти. Серед них – В. Добровольська, Н. Слюсаренко, Т. Сухенко та інші.

* Кохановська О.В.*

Як відомо, державний фактор у будь-які часи відіграє провідну роль у розвитку системи освіти.

Мета статті – висвітлити основні результати впливу урядової політики на розвиток природничо-математичної освіти дівчат в Україні ХІХ – початку ХХ століття.

Період ХІХ – початку ХХ століття відзначився в історії України як час кардинальних змін у всіх суспільних процесах, зокрема і в освіті. Розширювалася мережа загальноосвітніх навчальних закладів; з'являлися нові їх типи; удосконалювався зміст, методи і форми навчально-виховної роботи тощо. Досліджувану добу характеризує також офіційне запровадження освіти дівчат, адже постає необхідність повної всебічної підготовки жінки не лише для власної родини, а й для впровадження в життя народу досягнутих нею результатів науки, мистецтва і поезії [7].

Питання жіночої освіти досліджуваної доби стало розглядатися урядом як наслідок усвідомлення ним великої ролі жіноцтва в житті суспільства. Слід зазначити, що спочатку бачення цієї ролі зводилося до визнання того надзвичайного впливу, який жінки мають на своїх чоловіків і на процес виховання дітей. З цього випливала мета, яку ставив уряд перед дівочими навчальними закладами, – підготувати освічених матерів сімейств і турботливих дружин.

Е. Днепров та Р. Усачева відзначають, що в своєму розвитку жіноча школа пройшла кілька основним етапів:

I етап (друга половина ХVІІІ ст.) – становлення та початковий розвиток окремих закладів освіти для дівчат, що діяли в руслі просвітницького абсолютизму.

II етап (перша чверть ХІХ століття) відрізнявся радикальною зміною вектора жіночої освіти. На зміну концепції Катерини II – І. Бецького приходять вузькопрагматична спрямованість жіночих інститутів з підготовки «дружини і матері», яка запроваджувалась імператрицею Марією Федорівною.

III етап (друга чверть ХІХ століття) характеризувався розвитком у руслі миколаївських освітніх контрреформ.

IV етап співпадає з «епохою великих реформ», невід'ємною частиною яких стали радикальні зміни в освіті. У цей період у результаті перетворення жіночої школи і створення її нових компонентів відбувається остаточне становлення, формування системи жіночої освіти, яка вступає в новий цикл свого розвитку.

V етап (кінець 1870-х – середина 1890 рр.) – спроби повторного контрреформування жіночої школи, згорання її розвитку.

VI етап (середина 1890 – 1900 рр.) – швидкий розвиток жіночої школи, яка не просто зайняла своє місце в системі освіти, а й у своєму динамічному розвитку випередила чоловічу школу. Провідним фактором цього була громадська ініціатива, суспільна діяльність у сфері жіночої освіти [2].

Отже, бачимо, що протягом аналізованого періоду жіноча школа пройшла довгий шлях свого становлення, розвитку.

Серед передумов створення системи середньої жіночої освіти Т. Сухенко виділяє такі:

- піднесення соціально-економічного розвитку в Російській імперії на початку ХІХ ст.;
- реформи в галузі освіти,
- створення Міністерства народної освіти та відкриття першого жіночого середнього навчального закладу в Російській імперії – Виховного товариства шляхетних дівчат у Петербурзі [4].

Реформи в галузі освіти на початку ХІХ століття безпосередньо не сприяли створенню жіночих шкіл, але прискорили процес їх створення, тому що активну участь у заснуванні та викладанні в жіночих інститутах брали викладачі чоловічих навчальних закладів.

Головним завданням політики уряду початку досліджуваної доби був курс на асиміляцію. Це в свою чергу впливало і на освітні процеси. Зокрема перед жіночою школою крім традиційних освітньо-виховних завдань ставилися цілі політичного характеру, серед яких основною була русифікація жіночого населення [5].

Н. Слюсаренко, аналізуючи процес становлення жіночої освіти, зазначає, що «у першій половині XIX століття існувала система освіти дівчат, у якій переважали жіночі навчальні заклади закритого типу, приватні пансіони. Навчання в них передбачало тривалу ізоляцію дівчат від родини, від звичайних умов життя. До того ж і кількість цих закладів була невелика (наприклад, у Росії було не більше 30 жіночих інститутів, у яких училися 10000 – 12000 дівчат), і навчатися в них мали можливість лише діти заможних батьків, і навіть для таких дітей не вистачало в навчальних закладах місць. Зважаючи на ці обставини, в XIX столітті виникає думка про відкриту, всестанову, доступну для всіх верств населення жіночу школу, яка не відривала б дітей від родини, не звільняла би батьків від обов'язків щодо виховання власних дітей і у той же час гарантувала би освіту [4, с. 9].

Друга половина XIX ст. для України, яка перебувала у складі Російської імперії, характеризується реформами у всіх сферах діяльності, які були спрямовані на пристосування існуючого суспільно-політичного устрою імперії до потреб капіталістичного господарства. Складовою їх частиною була реформа освітянської справи, належне місце в якій відводилося і питанню жіночої освіти. Епоха Великих реформ диктувала необхідність допустити жінок до безпосередньої участі в житті суспільства [1].

Таким чином, можна сказати, що законодавча регламентація освіти дівчат починається з другої чверті XIX ст. Під час здійснення реформи щодо створення всестанових відкритих середніх жіночих шкіл було уточнено та узаконено головні засади організації означених закладів, роль уряду, місцевої влади, громадськості та приватних осіб в їх утриманні та управлінні, права службових осіб і вихованок. Такі законодавчі документи, як «Положення про жіночі училища відомства Міністерства народної освіти» (1858, 1860), «Положення про жіночі гімназії і прогімназії Міністерства народної освіти» (1870), «Положення 1869 р. про жіночі гімназії та прогімназії для губерній Київської, Подільської, Волинської, Вітебської та Могильовської». Деякі з документів із незначними поправками увійшли до Зводу законів Російської імперії. Вони регламентували міністерські жіночі заклади аж до припинення їх існування. Заклади, що належали Відомству закладів імператриці Марії (так звані маріїнські гімназії), діяли за «Статутом жіночих гімназій Відомства закладів імператриці Марії» (1862). Протягом XIX – початку XX століть до вищезгаданих документів було неодноразово внесено зміни, про що Т. Сухенко пише: «законодавча діяльність уряду та відповідних навчальних відомств щодо жіночої середньої освіти продовжувалася і після видання основних положень, хоча головні принципи вищезгаданих документів залишалися незмінними» [5, с. 6].

Аналіз законодавчих документів дав змогу зробити висновок, що жіночі школи за типом фінансування мали переважно громадсько-приватний характер. Уряд не брав їх на своє утримання. Краще фінансове положення мали маріїнські жіночі гімназії, адже вони отримували грошові кошти від Відомства закладів імператриці Марії.

Щодо фінансового забезпечення жіночих міністерських гімназій та прогімназій, то, побоюючись небажаних впливів, уряд взяв їх на своє утримання, для того щоб не залучати коштів громадськості [6].

Урядові реформи жіночої освіти в середині XIX ст. мали велике історичне значення. Вони відкрили шлях до освіти представницям усіх верств населення, сприяли залученню жінок до суспільної праці на ниві освіти, культури, науки, актуалізували проблему вищої жіночої освіти.

Але вищезгадані перетворення не було втілено повною мірою. Це пояснюється такими чинниками, як неспроможність більшості родин оплачувати навчання, обмеження самим урядом втілення реформ.

Віддаючи належне педагогічним здібностям дівчат, уряд далі сприяв уведенню в навчальний курс середніх жіночих шкіл курсу педагогіки та наданню ученицям прав викладати в початковій школі та нижчих трьох класах середньої школи низки предметів. Так, освіта стала першою сферою діяльності, до якої у великих масштабах залучалися жінки. Особливо велике значення це мало для тих осіб жіночої статі, що мусили самі себе утримувати, адже свідоцтво про закінчення гімназії, єпархіального училища чи інституту давало їм можливість влаштуватися на роботу в освітній заклад [2].

У другій половині XIX ст. сутність «жіночого питання» полягала також у боротьбі жінок за право на вищу освіту, професійну реалізацію та економічну незалежність. Заборона доступу до університетів спонукала прогресивно налаштовану частину жіноцтва до від'їзду за кордон на навчання. Це у свою чергу змусило владу піти на поступки. З 1876 р. у всіх університетських містах було дозволено відкривати вищі жіночі курси. В Україні КВЖК, відкриті 1878 р., стали першим і єдиним у XIX ст. навчальним закладом, який за формою організації навчального процесу прирівнювався до жіночого університету. Головна заслуга у виникненні та розвитку вищих жіночих курсів у Російській імперії загалом та в Україні зокрема належала громадській ініціативі – прогресивно налаштованій інтелігенції та жіноцтву [1].

Можливість доступу дівчат до вищої освіти полягала передусім у належній їх підготовці в межах середньої ланки.

Система природничо-математичної освіти дівчат у XIX – на початку XX століття враховувала погляди суспільства на призначення жінки, що зокрема мало втілення у відмінностях програм і методів викладання відповідних дисциплін е чоловічих і жіночих середніх навчальних закладах, які були базовою основою для вступу до вищих навчальних закладів. Непропорційність розподілу навчального часу, обмеженість кола математичних і природничих дисциплін і нерозвиненість вихованок, більша частина яких була дітьми селян, міщан і церковно-священнослужителів, ніяк не могли сприяти формуванню у дівчат цілісного наукового світобачення. А без належного обсягу знань жінки не мали можливості вступати до вищих навчальних закладів.

Оскільки кожен етап розвитку жіночої школи супроводжувався відповідними урядовими реформами, то на прикладі обсягу навчального навантаження з предметів природничо-математичного циклу можна чітко простежити вплив урядової політики на їх подальший розвиток і впровадження для дівчат.

У таблиці 1 наведено тижневе навантаження з природничо-математичних дисциплін для дівчат, які здобували освіту в навчальних закладах Маріїнського відомства 1934 року.

Таблиця 1

Тижневе навантаження у вивченні природничо-математичних дисциплін в навчальних закладах Маріїнського відомства станом на 1934 рік

Навчальні предмети	I розряд		II розряд	III розряд
	I відділення	II відділення		
Арифметика	1,5	1,5	1,5	1,5
Про витвори природи	1,5	1,5	1,5	-
Про явища природи	1,5	1,5	-	-
Географія російська та загальна	3	3	3	1,5
Загальна кількість годин на вивчення всіх навчальних предметів	28,5	28,5	25,5	16,5

* Джерело [2]

Як бачимо, питома вага природничо-математичних дисциплін не перевищує 5-10 %.

Друга половина XIX століття, яка відзначилась низкою проведених урядових реформ, збільшенням кількості та видів жіночих навчальних закладів, поживавленням суспільного руху у сфері освіти дівчат, дає змогу бачити позитивну динаміку навчального навантаження з природничо-математичних дисциплін для жінок (табл.2).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз викладання дисциплін природничо-математичного циклу в чоловічих і жіночих навчальних закладах у другій половині XIX століття

Природничо-математичні дисципліни	Чоловічі навчальні заклади			Жіночі навчальні заклади			
	Гімназії 1871 р.	Реальні училища 1888 р.	Військові гімназії 1882 р.	Гімназії МНП 1874 р.	Гімназії ВЗІМ 1863 р.	Інститути ВЗІМ 1855 р.	Єпарх. училища 1868 р.
Математика	-	31	39	23	15	9	18
Природничі історія	37	9	10	10	18	9	7
Фізика		10	9				
Космографія	-	-	10	-	-	-	-
ВСЬОГО:	37	50	68	33	33	18	25

* Джерело [2]

З таблиці 2 видно, що у другій половині XIX століття природничо-математичний цикл дисциплін було найбільш повно представлено у гімназіях Міністерства народної освіти та Відомства закладів імператриці Марії – по 33 години (по 18,9 та 15,7 % загального навчального навантаження відповідно). У жіночих інститутах йому було відведено 18 годин (10,5 % навч. навантаження). У єпархіальних училищах питома вага цих дисциплін складала 23,2 %.

З таблиці також яскраво видно, що всередині самого природничо-математичного циклу також спостерігається істотна неоднорідність у групуванні окремих предметів. Перше місце серед предметів ВНП займала математика (69,7 %). У гімназіях ВЗІМ на математику відводилось 45,5 % часу, у той час як на природничу історію і фізику – 54,5 %. У інститутах ВЗІМ на природничу історію, фізику и математику відводилася рівна кількість годин (по 9). Найбільша увага математиці приділялась в єпархіальних училищах (72 %).

Порівнюючи кількість годин на вивчення природничих і математичних дисциплін у чоловічих і жіночих навчальних закладах слід вказати, що реформи 1860 років суттєво вплинули на розвиток природничо-математичної освіти дівчат. І хоча обсяг навантаження у чоловічих навчальних закладах все ж переважав, однак спостерігалася стійка динаміка розвитку цього напрямку підготовки.

Підтвердженням цього слугує і наступна таблиця, яка відображає загальну кількість годин, які відводилися на вивчення природничих і математичних дисциплін наприкінці XIX – на початку XX століття (табл.3).

З таблиці 3 бачимо, що навчальне навантаження з природничо-математичних дисциплін у жіночих навчальних закладах на початку XX століття значно збільшилось і майже зрівнялось з аналогічним показником по чоловічим освітнім закладам. Проте слід відзначити, що повністю скасовано вивчення таких предметів, як географія, фізика, природознавство у дівчат, а це в свою чергу значно впливало на отримання природничо-математичних знань у комплексі.

В. Кузьменко, характеризуючи природничо-математичну картину учнів наприкінці XIX – на початку XX ст., зауважує, що дівчатам переважно викладали дисципліни художньо-естетичного циклу, а кількість годин, яка відводилась на вивчення природничо-математичного циклу дисциплін, хоча і була збільшена, все одно була мінімальною. У 90-ті роки кількість годин на вивчення зазначеного циклу було ще

додатково зменшено, що значно обмежило в майбутньому доступ дівчат до отримання вищої освіти [3].

Таблиця 3

Зведені дані щодо вивчення природничо-математичних предметів у чоловічих та жіночих гімназіях наприкінці XIX – на початку XX століття

№ з/п	Навчальні дисципліни	Загальна кількість годин			
		Кінець XIX ст.		XX ст.	
		чол.	жін.	чол.	жін.
1.	Математика	29	15	30	35
2.	Фізика	7	3	10	-
3.	Географія	8	14	-	-
4.	Географія і космографія	-	-	-	-
5.	Природнича історія і фізика	-	-	-	14
6.	Природознавство	-	9	10	-

* Джерело [3]

Створення та розвиток системи жіночих закладів на державному рівні стало передумовою зміни ставлення уряду до жінок взагалі. Така тенденція простежується в багатьох урядових постановах кінця XIX – початку XX ст., якими жінки були допущені на службу в громадські та урядові установи, що відкрило їм шлях до педагогічної, медичної діяльності, до служби на телеграфах. Завдяки цим законодавчим актам сфера життєдіяльності жінок розширюється.

Учениці жіночих шкіл брали участь у сходках під час революції 1905-1907 років, за що піддавалися репресіям з боку уряду. Серед вимог гімназисток було скасування позашкільного нагляду, зниження платні за навчання, дозвіл жити на квартирах за власним вибором, уведення спільного навчання дівчат і хлопців.

Узагальнюючи все вищезазначене, можна сказати, що державний фактор розвитку природничо-математичної освіти дівчат був головним у силу специфіки державного устрою та особливостей життя країни. Проте у другій половині XIX століття в силу вступає інший – суспільний фактор, і саме він стає рушійним у подальшому розвитку жіночої освіти.

Викладений матеріал не вичерпує всієї проблематики. Подальші розвідки можуть бути пов'язані з розкриттям специфіки викладання природничо-математичних дисциплін у різні періоди розвитку жіночої школи XIX – початку століття.

Література:

1. Вірченко В.В. Жіночі навчальні заклади у м. Києві (1861–1920 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. В. Вірченко. – Київ, 2006. – 21 с.
2. Днепров Э.Д. Среднее женское образование в России / Э.Д. Днепров, Р.Ф. Усачева. – М. : Дрофа 2009. – 410 с.
3. Кузьменко В.В. Формування в учнів чоловічих та жіночих гімназій наукової картини світу (кінець XIX – початок XX століття) / В. В. Кузьменко // Науковий вісник Південноукраїнського держ. педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – 11/2005. – Сер. : Педагогічні науки. Психологічні науки: Спецвип. : Інтеграція гендерного підходу в сучасну науку і освіту: результати та перспективи. – С. 84-88.
4. Слюсаренко Н.В. Становлення та розвиток трудової підготовки дівчат у школах України кінця XIX – XX століття: монографія / Н.В.Слюсаренко. – Херсон: РІПО, 2009. – 456 с.
5. Сухенко Т. В. Жіноча середня освіта в Україні (XIX - початок XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. В. Сухенко. – Київ, 2001. – 20 с.
6. Тронько Т. В. Діяльність органів державної влади в галузі жіночої середньої освіти в Наддніпрянській Україні другої половини XIX століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. В. Тронько. – Запоріжжя, 2001. – 19 с.

7. Удовицька Т. А. Проблеми вищої освіти і кар'єрне зростання жінок: історичний аспект / Удовицька Т. А. // Становление профессиональной карьеры женщин: историко-философский и психологический аспекты : материалы междунар. научно-практ. конф. Харьков, 2003.

Кохановская Е.В.

ВЛИЯНИЕ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ НА РАЗВИТИЕ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЕВОЧЕК В УКРАИНЕ В XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА

В статье описывается процесс государственных преобразований системы женского образования и влияние государственных реформ на развитие естественно-математического образования девочек в XIX – начале XX столетия. Очерчены основные этапы развития женского образования на протяжении исследуемого периода. На основе всесторонней обработки литературных источников автором определены причины, содержание и основные направления деятельности правительства в сфере женского образования (в том числе естественно-математического) у XIX – начале XX столетия. Проведен сравнительный анализ объема учебной нагрузки по естественно-математическим дисциплинам на разных этапах развития женского образования и в различных типах учебных заведений.

Ключевые слова: правительственная политика, реформирование, женское образование, естественно-математическое образование.

Kokhanovska O.V.

THE IMPACT OF THE GOVERNMENT POLICY ON DEVELOPMENT OF NATURAL SCIENCES AND MATHEMATICS EDUCATION OF GIRLS IN UKRAINE IN XIX-TH – EARLY XX-TH CENTURY

The article highlights the process of governmental transformations of the women's education and the impact of the government reforms on the development of natural mathematical training of girls in nineteenth - early twentieth century. The article outlines the basic stages in the development of the women's education during the analyzed period. Based on a comprehensive study of available literature the author clarifies the causes, content and government activities in the field of the women's education (including Natural Sciences and Mathematics) in the XIX th - early XX th century. It was determined that due to the directed government policy and the system of the social movement, the system of women's education was substantially changed in the direction of improvement, including the beginning of the non-estate education for girls. There was held a comparative analysis of the amount of workload of natural and mathematical sciences at different stages of women's education and in different types of schools. It was established that the state factor of Natural Sciences and Mathematics education of the girls was the main because of the nature of government and the social status of the country. However, in the late nineteenth century a social factor comes into force that becomes a motive for further development of the women's natural mathematical education.

Key words: government policy reform, women's education, natural science and mathematics education.

УДК 378.14:792

Лимаренко Л.І.*

ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОГО ТЕАТРУ У ВИМІРАХ ЧАСУ:
ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлюється історико-педагогічний аспект діяльності студентського театру. Підкреслюється, що педагогіка постійно використовує мистецтво театру в навчально-виховному процесі. Доводиться, що саме школи та академії риторики сприяли швидшому створенню шкільної драми – основи шкільного театру, який згодом став носити назву студентського і виявився плідною формою опанування мистецтва риторики та

* © Лимаренко Л.І.